

Мотиви батьківства і синівства в романах «Улісс» Дж. Джойса, «Мьорфі» С. Беккета і «Про водоплавних» Ф. О'Брайєна

The Motives of Fatherhood and Sonship in the Novels "Ulysses" by J. Joyce, "Murphy" by S. Beckett and "At Swim-Two-Birds" by F. O'Brien

Єлизавета Василюк ¹
Yelyzaveta Vasyliuk

¹ V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.49-1](https://doi.org/10.22178/pos.49-1)

LCC Subject Category:
PN1-6790

Received 28.07.2019
Accepted 30.08.2019
Published online 31.08.2019

Corresponding Author:
yel.vasyliuk@gmail.com

Анотація. У статті вивчено образи «синів», їхніх духовних батьків (патронів) та рідних батьків. У «Мьорфі», «Про водоплавних» виявлено рецепцію «уліссівських» образів «сина» і «батька». Досліджено специфіку і характер взаємин «батька» і «сина», складні, двоїсті почуття обох.

Пошуки духовного батька, так само як і пошуки духовного сина, у «Мьорфі» і «Про водоплавних» інтерпретовані пародійно. Почуття «батька» до «сина» і навпаки складні й суперечливі, «батько» має стосовно «сина» приховані мотивації. Питання синівства викликає в «батьків» складний комплекс і спектр почуттів; також є причини, які утримують «синів» від возз'єднання з духовним батьком, їхні суперечливі почуття щодо замісника «батьків», корисливий інтерес «батька» отримати успішного спадкоємця. Мотив пошуку синівства, один із ключових мотивів роману Дж. Джойса, карнавалізовано у «Мьорфі» і «Про водоплавних». Вибір дядька на роль замісника батька у «Мьорфі» і «Про водоплавних» теж може відсилати до образу Гамлета і його дядька, що також створює алюзію до Стівена з його теорією про Гамлета. Головний герой «Мьорфі» мріє про долю дантового Белакви, головний герой «Про водоплавних» отримує докори у ліні від дядька. С. Беккет і Ф. О'Брайєн проводять контр-«уліссівський» експеримент: залишають у вакуумі сімейних стосунків головного героя і його дядька, створюючи умови для їх зближення, однак возз'єднання не відбувається. У фіналі «Улісса» «батько» і «син» відмовляються від ідеї возз'єднання. «Мьорфі» завершується смертю Мьорфі, що обіграє смерть Христа, у псевдощасливому фіналі роману «Про водоплавних» стосунки «батька» і «сина» стають теплими й близькими.

Ключові слова: амбівалентність почуттів; «возз'єднання»; Джеймс Джойс; «патрон»; пошук батька; пошук сина; Семюел Беккет; Фленн О'Брайєн.

Abstract. The article studies the characters of "sons", their spiritual fathers (patrons) and their parents. In "Murphy", and "At Swim-Two-Birds" the perception of "Ulysses's" characters of the "son" and the "father" has been revealed. The specificity and nature of the relationship between the "father" and the "son", the complex, ambivalent feelings of both are studied.

The search for a spiritual father, as well as the search for a spiritual son, were interpreted parodically in "Murphy" and "At Swim-Two-Birds". The feelings of the "father" to the "son" and vice versa are complex and contradictory, the "father" has hidden motivations for the "son". The issue of sonship makes the "parents" feel a complicated complex and spectrum of feelings; there are also reasons that keep the "sons" from reuniting with their spiritual father, their conflicting feelings about the substitute "fathers", the vested interest of the "father" to be a successful heir. The motive for finding sonship, one of the key motives of the Joyce's novel, is carnivalized in "Murphy" and "At Swim-Two-Birds". The choice of an uncle for the role of father's

© 2019 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

substitute in "Murphy" and "At Swim-Two-Birds" can also refer to the characters of Hamlet and his uncle, which also creates an allusion to Stephen with his theory of Hamlet. The main character of "Murphy" dreams of the fate of Dante's Belakva, the protagonist of "At Swim-Two-Birds" receives reproaches in laziness from his uncle. S. Beckett and F. O'Brien conduct a counter-"Ulysses's" experiment: they leave in the vacuum the family relationships of the protagonist and his uncle, creating conditions for their rapprochement, but no reunion takes place. In the finale of "Ulysses", the "father" and the "son" abandon the idea of reunion. "Murphy" ends up with the death of Murphy, who overcomes the death of Christ, and in the pseudo-happy ending of the novel "At Swim-Two-Birds" the relationship between the "father" and the "son" becomes warm and close.

Keywords: ambivalence of feelings; "reunion"; James Joyce; "patron", search for father; search for son; Samuel Beckett; Flann O'Brien.

ВСТУП

Ірландських письменників С. Беккета (1906–1989) і Фленна О'Брайєна (1911–1966) вважають учнями Джеймса Джойса (1882–1941), з «Улісса» якого вони багато чого перейняли: мотиви мандрів, батьківства, тілесності, негативне ставлення до ірландського провінціалізму, католицтва, карнавальності, техніку потоку свідомості та ін.

У романі Дж. Джойса «Улісс» (1922) мотив батьківства і синівства є ключовим. Російський джойсознавець і перекладач «Улісса» С. С. Хоружий, говорячи про зв'язок роману Дж. Джойса й «Одіссеї» Гомера, стверджує, що «<...> ідейний світ роману поділяє з «Одіссеєю» всього дві або три спільні теми: це тема синівства і батьківства, тема повернення, а також <...> тема жіночої природи й жіночої місії» [1, с. 113]. Роль стосунків батька і сина в «Уліссі» також досліджували Н. Маккендрік і Дж. МакКендрік [2], Дж. О'Лірі [3], К. Хоппер [4], Р. Уолш [5], які вивчали особливості наслідування в романі Дж. Джойса образу гомерівського Одіссея-батька, специфіку стосунків Стівена Дедала і Леопольда Блума в «Уліссі», тематику пошуків духовного батьківства.

При цьому дослідники зауважують, що характер стосунків батька і сина в Гомера і Дж. Джойса кардинально різні. С. С. Хоружий наголошує, що «У Гомера між батьком і сином – непохитна прив'язаність і любов, а тема повернення вирішується в оптимістичному ключі, в елементі сили і з вірою у відданість. У Джойса між батьком і сином – складна діалектика стосунків, де є і надрив, дисгармонія, ворожнеча; а тема повернення вирішується в песимістичному ключі, в елементі слабкості й із впевненістю у зраді» [6, с. 113].

Український дослідник І. І. Гарін відзначає, що «Увесь зміст «Улісса» – в єдиній миті близькості Блума, смішного, комічного персонажа, до Стівена, якого він витяг з п'яної бійки. У Блума помер син. У Стівена, втім, батько живий. Але справа, звісно, не в цьому: важливе духовне батьківство» [7, с. 241].

Російський міфолог Є. М. Мелетинський вважає, що «Стосунки «батько – син», «мати – син» і т. ін., як і тема «батьківства» в широкому розумінні (сюди входить своєрідне трактування творчості Шекспіра Стівеном, який порівнює митця з богом-батьком, і багато інших мотивів), займають в «Уліссі» велике місце, але ніяк не зводяться до пригнічених інфантильних сексуальних комплексів, їх «фрейдизм» доволі поверхневий» [8, с. 303]. Із ним погоджується С. С. Хоружий: «Джойс, ми пам'ятаємо, завжди відмежовувався від фрейдизму, і помітних ознак едипового комплексу ми в нього не знайдемо ні в житті, ні у творчості» [1, с. 226–227]. Однак, як зазначає І. І. Гарін: «Що ж до Фрейда, то достатньо вказати центральний момент [«Улісса»]: як би не різнились рішення, але вже сама тема батьківства як нерозривного, але й болісного зв'язку, амбівалентної симпатії-антипатії батька і сина, – важливе зближення Джойса з нелюбимим «Шалтаєм»» [7, с. 181] (Дж. Джойс називав З. Фрейда і К. Г. Юнга «<...> австрійським Шалтаєм і швейцарським Болтаєм» [6, с. 59].)

Голландський дослідник С. Гупперманс акцентує на тому, що «Відсутність батька <...> визначає хід подій у «Мьорфі». Персонажі, які представляють батьківський вплив, звісно, з'являються у «Мьорфі», але в ослабленій і сатиризованій формі. Стосунки батька і сина відлунуються у зв'язку Нієрі зі своїми

студентами. <...> Батьківство також скромно представлено Вілоубі Келлі, дідом Силії, чий вплив підривається фізичною і розумовою слабкістю» [9, с. 74].

Ірландський дослідник К. Хоппер наводить думку літературознавців П. Костелло і П. ван де Кампа, біографів Ф. О'Брайєна, щодо постаті батька в романах письменника: «Можливо бути знаковим <...>, що в романах О'Нолана (справжнє ім'я Ф. О'Брайєна – примітка автора) немає батьків, яких можна ідентифікувати як батьків, тільки дядьки або брати. <...> Можливо, батько, відсутній у його реальному світі, був стертий із його художнього світу. А можливо, О'Брайєн був занадто близький із батьком, щоб помістити його у вигаданий світ» [4, с. 74]. Також К. Хоппер стверджує, що стосунки «дядько/оповідач» у романах «Про водоплавних» (1939) і «Важке життя» (1961) є «<...> частиною О'Брайєнської пародії на подібні стосунки в «Дублінцях» (1914) Джойса, і сама структура цих стосунків також нагадує динаміку між Стівеном і Саймоном Дедалами в «Портреті митця замолоду» і в «Уліссі», <...> що важливо, так це центральна роль, яку грають ці персонажі й незгода у їх (дядьків – примітка автора) стосунках із головним героєм-оповідачем» [4, с. 75].

Однак, попри все вищезгадане, зіставлення стосунків «батька» і «сина» в «Уліссі», «Мьорфі» (1938) С. Беккета і у «Про водоплавних» (1939) Ф. О'Брайєна донині не було об'єктом повноцінного літературознавчого дослідження.

Актуальність нашої статті зумовлена тим, що відсутні спеціальні розвідки, у яких були б вивчені специфіка й характер взаємин головного героя з батьком у романах Ф. О'Брайєна і в «Уліссі», встановлені ремінісценції, які давали б змогу ширше поглянути на інтертекст романів С. Беккета і Ф. О'Брайєна, розвиток ними джойсівських мотивів батьківства й синівства.

Мета роботи – визначити характер і специфіку наслідування джойсівських мотивів батьківства і синівства («Улісс») у «Мьорфі» С. Беккета і «Про водоплавних» Ф. О'Брайєна, виявити особливості рецепції образу батька або тих, хто його заміщує. Метою передбачено пошук і опредметнювання ремінісценцій у романах «Мьорфі» і «Про водоплавних» до образів батька і сина в «Уліссі», дослідження

принципів рецепції цих образів і мотиву синівства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В «Уліссі» в ролі батька виступає Леопольд Блум, а в ролі сина – Стівен Дедал. Стівен, 22-річний студент, має рідного батька – це Саймон Дедал, прототипом якого був батько Дж. Джойса Джон Джойс [1, с. 773]. Блум перебуває в пошуку духовного сина, оскільки його власний син Руді помер новонародженим за десять років до зображуваних подій, туга за ним весь час переслідує Блума. Стівен, у свою чергу, шукає духовного батька, адже відчуває відстороненість і байдужість рідного батька, Саймона Дедала, соромиться його, бо той опустився і став п'яницею. Про зосередженість Стівена на пошуку батька свідчить його теорія, згідно якої «Гамлет, чорний принц, це Гамнет Шекспір» [10, с. 199], син Вільяма Шекспіра, а привид – сам Шекспір.

Блум прагне знайти духовного сина, Стівен – духовного батька, але зустрівшись, вони не поріднюються, а розходяться. Для Блума батьківство обтяжене трагічними спогадами про свого батька і сина. Що ж стосується Стівена, то він ставиться до Блума як до малознайомої людини, до того ж неповноцінного ірландця – єврея і вихреста.

Однак, однією з причини їх «невозз'єднання» може бути й складне ставлення Дж. Джойса до самої теми повернення («Ключовий мотив «Одіссеї», повернення» [1, с. 894], «І повернутись – це найгірше з усього, що ти можеш вигадати <...>» [10, с. 562]). Повернення до ролі батька викликає у Блума внутрішній спротив. Хоча він і проявляє щодо Стівена увагу й опіку, їхнє спілкування не має наслідків, після прощання зі Стівеном «<...> він <...> жодного разу не промайнув в думках хазяїна» [10, с. 903]. Про внутрішній спротив Блума його «возз'єднанню» зі Стівеном можуть свідчити й думки Блума після домовленості про уроки італійської мови від Стівена – для дружини Блума і про уроки вокалу від Моллі – для Стівена: «Що робило для Блума проблематичною реалізацію цих взаємо-самовиключних пропозицій? Непоправність минулого: одного разу на виставі цирку <...> промітний блазень у пошуках своїх батьківських коренів подався з арени в публіку, <...> і гучно проголосив, на

радість глядачам, що той (Блум) його (блязня) рідний татусь» [10, с. 603].

Крім того, Блум тужить за своїм сином Руді й увесь час відчуває порожнечу від його відсутності: «От якби маленький Руді вижив» [10, с. 84]. Прийняти Стівена за сина для Блума значило б прибрати Руді з його синового місця й «зрадити» його.

У той же час батьківство як тема в романі пов'язане і з батьком самого Леопольда Блума, Рудольфом Блумом: він наклав на себе руки після смерті своєї дружини. Всі ці чинники утворюють для Леопольда Блума складний комплекс батьківства й спектр суперечливих почуттів, які викликає в ньому ця тема.

Ще однією річчю, яка розділяє Леопольда Блума і Стівена, є релігія та національність: «<...> чотири сили, що їх розділяли? Ім'я, вік, національність, віросповідання» [10, с. 586]. Стівен Дедал, як і переважна більшість ірландців, католик, батько Леопольда Блума сповідував іудаїзм, а «Рудольфа Вірага (згодом Рудольфа Блума) навернено з юдаїстської віри» [10, с. 622]. Спирання на внутрішній іудаїзм для Блума зумовлене тим, що в Ірландії, де католицизм є домінуючим і має неабиякий вплив в усіх царинах життя людини, до нього ставляться як до «неповноцінного» ірландця й католика, оскільки він вихрест. І Стівен тільки посилює це почуття неповноцінності у Блумі, поглиблює цю відмінність між ними, заспівавши при ньому баладу про хлопчика, вбитого під час єврейського ритуалу: «Чому господар зажурився? Він бажав, щоб оповідь про скоєне була розказана про скоєне не ним (не Стівеном, Блум не чекав такого від нього – примітка автора)» [10, с. 599].

Проте, наявність у Стівена справжнього батька – Саймона Дедала – і ірландсько-католицький побутовий антисемітизм Стівена утримують їх на відстані один від одного й заважають їхнім думкам про «всиновлення». Блум, як вихрест і «неповноцінний» ірландець, відчуває свою меншовартість у порівнянні з іншими ірландцями. Через це Блум скутий, і можливо, тому його допомога й опіка, його настанови Стівенові видаються казенними й схожі радше на міщанське повчання й моралізаторство, аніж на слухні поради: «Не паліть. Краще поїжте» [10, с. 495], «Ви повинні більше споживати справжньої їжі» [10, с. 547].

До того ж у ставленні Блума до Стівена присутній і меркантильний інтерес: «Рої утопічних планів металися в його (Блума) невгамовному мізку. Освіта (справдешнього високого рівня), література, журналістика, оповідання на конкурси, сучасна реклама, гідроконцертні тури по англійських курортах і водах, де повно театрів, із загрибанням грошей <...>» [10, с. 568].

Блум заздрить Саймонові Дедалу: «Галасливий самодур. За сином світа не бачить. Він має слухність. Є що залишити після себе» [10, с. 84]. Крім того, ставлення Саймона Дедала до Стівена зводиться до пустих гучних заяв убезпечити Стівена від шкідливого впливу Муллігана, хоча сам він навіть не знає, де Стівен живе, і не допомагає йому грішми, коли той ледве зводить кінці з кінцями й щойно змушений був звільнитись з посади вчителя школи. Тому стосунки Стівена із справжнім батьком наповнені образою й демонстративною відчуженістю з боку Стівена.

У «Мьорфі» С. Беккета взаємини «батька» і «сина» наслідують «уліссову» амбівалентність і принцип «замісника». У ролі батька у романі виступає Нієрі, філософ, вчитель Мьорфі, у ролі сина – Мьорфі, колишній студент Нієрі. Їх вік не вказаний, однак ясно, що Нієрі старший за Мьорфі. Метою навчання Мьорфі у Нієрі у місті Корк було набуття «<...> a little of what Neary <...> called the Apmonia, <...> Isonomy. <...> Attunement» («<...> трохи того, що Нієрі <...> називав Апмонією, <...> Ісономією. <...> Співзвучністю») (тут і далі переклад автора)) [11, с. 2]. Адже серце Мьорфі страждало нападами, то працювало з надрином, то закипало, що здавалось «<...> от-от розірветься» [11, с. 4]. Навчання завершується безуспішно, і через це Нієрі визнає, що він «<...> can do nothing for you» [11, с. 4] («<...> нічого не може зробити для Мьорфі»). Саме ім'я Нієрі (Neary) є анаграмою дієслова «знемагати, жадати» (yearn) [12, с. 31]. Це вказує на охопленість Нієрі пристрастями. Прикметно, що спочатку Нієрі хоче знайти у Лондоні Мьорфі, щоб змусити його публічно відмовитись від Куніхен, яка тільки за таких умов погоджується стати коханкою Нієрі, а потім, коли Вайлі, колишній учень Нієрі, переконує Нієрі, що оволодіння Куніхен створить у Нієрі порожнечу, такого ж обсягу, що і задоволення від володіння Куніхен, Нієрі вже шукає Мьорфі не як суперника, а як друга.

У романі не сказано про рідних Нієрі та Мьорфі, окрім голландського дядька Мьорфі: «<...> a well-to-do ne'er-do-well, resident in Holland <...>» («<...> заможний нероба, який проживає у Голландії <...>») [11, с. 11], – Нієрі говорить що у Мьорфі є лише «<...> demented uncle <...>» («<...> божевільний дядько <...>») [11, с. 33]). До речі, образ дядька і місце його проживання, хоча це, звісно, не Данія, може відсилати до образу Гамлета і його дядька, що також створює алюзію до Стівена з його теорією про Гамлета. Сам образ дядька, який дистанціювався від племінника, відображає образ реального дядька С. Беккета, який після смерті батька С. Беккета у 1933 р. давав йому гроші, «<...> enough to survive on but not to enjoy <...>» («<...> за рахунок яких можна було вижити, але не розкошувати <...>») [12, с. 52].

Зрештою, возз'єднання не відбувається, бо Нієрі, який після зради Вайлі і Куніхен сприймає Мьорфі як єдиного друга, а потім, після його смерті, захоплюється його коханою Силією і вже бачить у Мьорфі «obstacle» («перешкоду») [11, с. 155]. Мьорфі, не отримавши від Нієрі вміння вгамовувати своє серце, більше не потребує його.

Прагнення Мьорфі повернутись спрямоване у стан до народження, у світ хаосу, розуму і свободи. Мьорфі вірить у долю Белакви з «Божественної комедії» Д. Аліг'єрі. Белаква за те, що лінився молитись за життя, прирікається просидіти у Чистилищі стільки ж років, скільки прожив. Мьорфі, дивлячись на небо зі своєї кімнати у лікарні, роздратований і категоричний у відкиданні впливу гороскопу, зірок на його долю. Він впевнений, що спочатку був він, а потім зірки, він первинний, а решта виникла потім. Це подібне до позиції Стівена, який схилився до думки єретиків щодо єдиносущності Христа. Крім того, Мьорфі кілька разів в романі співвідноситься з Христом: Силія знаходить його у перевернутому кріслі, звільняє його, при цьому він опиняється у «<...> crucified position <...>» («<...> позі розпнутого <...>») [11, с. 18], у морзі простирадло, яким він накритий, схоже на плащаницю через підпал від праски. Його поєднує з образом Христа і те, що Мьорфі відчуває розщепленість на тіло і душу, що може відповідати божественній і людській природі Христа. До того ж назва психіатричної лікарні, куди Мьорфі влаштовується працювати, – *The Magdalen Mental Mercyseat* (Притулок милосердя Св. Магдалини), – також відсилає до Христа, а

Силію, яка працює повією, поєднує з образом Св. Марії Магдалини, яка вела грішне життя до зустрічі з Христом. В контексті образу Христа стає обґрунтованою відсутність у Мьорфі рідних батьків і наявність замісника батька – Нієрі. Таким чином, прагнення повернутись у стан до народження може означати прагнення повернутись до стану єдності з батьком-богом, який відправив Христа у грішний світ. Якщо для Дж. Джойса «повернутись – найгірше, що ти можеш зробити», то для С. Беккета повернення до потойбіччя – єдиний вихід. Таким чином, мотив пошуку батька тут переплітається з мотивом повернення, яке стає єдиною можливістю возз'єднатись з батьком.

Ставлення Мьорфі до бога амбівалентне. З одного боку, він прагне повернутись до нього, з іншого – своїми насмішками намагається привернути його увагу: він травестує причащення під час звичайного обіду: «*On this part of himself that I am about to ingest may the Lord have mercy*» [11, с. 49] («Нехай Господь благословить ту частину себе, яку я збираюся спожити»), «*Gas. Could it turn a neurotic into a psychotic? No. Only God could do that*» [11, с. 109] («Газ. Чи може він перетворити невротика на психа? Ні. Це може тільки бог»), до речі, хворі у лікарні стають значно спокійнішими, коли він поруч, тож якоюсь мірою він перетворює їх з психів на невротиків. Нієрі у морзі говорить, що Мьорфі не був хрещений.

Прагнення Мьорфі отримати пророцтво у гороскопі можна трактувати як спробу дізнатись волю бога-батька щодо його долі. Популярність Мьорфі у психіатричній лікарні була «<...> little short of scandalous» [11, с. 109] («<...> мало не скандальною»), що може обігравати славу Христа, як і мученицька смерть Мьорфі під час випадкової пожежі через витік газу обіграє муки Христа під час страти. І його остання воля змити його прах у туалеті Дублінського театру, яка сама по собі була останньою його насмішкою над життям і смертю, також можна трактувати у контексті образу Христа, для якого смерть не була кінцем. Таким чином, амбівалентне ставлення Мьорфі до бога-батька близьке до богоборчій позиції Стівена.

Якщо в «Уліссі» рідний батько дистанційований від Стівена, викликає у нього сором, то у «Мьорфі» рідний батько згадується лише один раз: вранці свого останнього дня Мьорфі безуспішно намагається згадати обличчя

батька. Про батьків зазначено лише, що він був цілком законнонародженою дитиною.

У «Про водоплавних» Ф. О'Брайєна стосунки «батько-син» подібні до аналогічних стосунків в «Уліссі» тим, що головний герой, молодий чоловік або юнак, має рідного батька, який віддалений від нього, не живе з ним, протягом роману вони жодного разу не спілкуються, і юнак перебуває в пошуках батька духовного. У Дж. Джойса в ролі батька, який шукає собі сина, виступає Блум, стороння людина для Стівена, а у Ф. О'Брайєна в романі «Про водоплавних» у ролі батька виступає дядько головного героя. До речі, вибір дядька на роль замісника батька теж може відсилати до образу Гамлета і його дядька, що також створює альянс до Стівена з його теорією про Гамлета. Ще одним спільним мотивом є «невозз'єднання» головного героя з «батьком», двоїсті почуття «сина» до «батька», наявність прихованих цілей і корисливих міркувань у «батька». Прихованою мотивацією дядька в його опікуванні головним героєм може бути його прагнення бути батьком хлопчику як спадкоємцю. Дядько поводить себе як ханжа щодо головного героя, читає йому мораль і повчання, так само як і Блум Стівенові. У романі «Про водоплавних» у дядька немає дітей, у Блума є лише донька Міллісент. У «Про водоплавних» Ф. О'Брайєна сюжет сфокусований тільки на головному герої, «синові», оповідь іде від першої особи, головний герой і його дядько не називані.

Головний герой «Про водоплавних» – студент, який живе у свого дядька, а його рідний батько тяжко працює, щоб дати своєму синові освіту. Однак важливо, що головний герой, хоч і має суперечливі почуття до дядька, не згадує жодного разу про рідного батька – це свідоме викреслення його з життя й думок. Отже, на місці «батька» в романі умисно залишений один дядько. Хоча головні герої мають всі умови й шанси для «віднайдення» один одного, цього не відбувається. Оповідача утримує від зближення з дядьком його повчання, турбота лише про «функції» його як спадкоємця (уникання неприємностей і ризиків для здоров'я, успішне навчання). Так само як і Стівена утримує від зближення з Блумом прагматична увага Блума до здоров'я Стівена, його безпека, його майбутнє.

У романі «Про водоплавних» не сказано, чи має дядько дружину й дітей, однак можемо

припустити, що його син помер. Головний герой пише роман про письменника Трелліса, подібного до батька: *Some years after his son's death* («Через кілька років після смерті сина <...>») [13, с. 27]. Можливо, дядько героя «Про водоплавних» має трагічний досвід батьківства, як і Блум, однак, прямо про сім'ю в романі нічого не повідомлено.

Дядько постійно дорікає племінникові лінню, яка також властива Стівену і Мьорфі. Незважаючи на постійні докори дядька, головний герой, який ставиться до нього холодно, зрештою змінює свою думку про нього. Дізнавшись про благополучне завершення ним коледжу, дядько радіє цьому, купує племіннику годинник і урочисто його дарує.

Водночас важливо те, що дядько проявляє турботу й зацікавленість, коли головний герой досягає певних успіхів у навчанні, складає іспити й повертається додому «героєм». Із цього виходить, що дядька успіхи «сина» цікавлять більше, ніж сам «син». Таким чином, щасливий фінал роману, скоріше, саркастично щасливий: якби головний герой не склав іспити й у цій критичній ситуації дядько пішов би йому назустріч, втішив би його, це було б правдоподібним зближенням.

ВИСНОВКИ

Отже, у романах «Улісс», «Мьорфі» і «Про водоплавних» головний герой, молодий чоловік, студент, віддалений від рідного батька, відчуває потребу у віднайденні патрона, який може бути для нього замісником батька. В «Уліссі» головний герой – це Стівен Дедал, 22-річний студент і молодий викладач, у «Мьорфі» – колишній студент Мьорфі, у «Про водоплавних» – безіменний студент. В «Уліссі» в ролі патрона виступає стороння Стівенові людина – Леопольд Блум, у «Мьорфі» – його колишній вчитель Нієрі, у «Про водоплавних» – дядько головного героя. Рідні батьки героя в усіх трьох творах подібні: в «Уліссі» – не живе з сином, байдужий до нього, п'яниця, присутній у романі епізодично, не перетинається із сином; у «Мьорфі» не тільки рідний батько не згадується, а й дядько проживає в іншій країні, у «Про водоплавних» – теж не живе з сином, працює, щоб платити за його утримання, геть не з'являється в романі, що говорить про те, що він викреслений із життя сина, він, як і будь-які інші родичі, крім дядька,

жодного разу не згаданий у романі. Ф. О'Брайєн наче проводить контр-«уліссівський» експеримент: бере батька без сина і сина, в якого немає батька, залишає сина з дядьком, замісником батька у певному вакуумі, однак, возз'єднання не відбувається.

Отже, «сини» в усіх романах мають рідних батьків, і хоча ті викликають у них сором, образ або взагалі відсутні в їхніх думках і житті, прийняття іншої людини як батька змусить їх певною мірою зрадити свого рідного батька.

Слід зазначити, що в усіх романах стосунки сина з «патроном» напружені й головний герой має двоїсті почуття щодо замісника «батька». «Батьки» мають приховану мотивацію,

бажання реалізуватись як батько – мати спадкоємця, успішного сина. Стівен Дедал зрештою не «возз'єднується» з Блумом, Мьорфі помирає, так і не зустрівшись з Нієрі, головний герой «Про водоплавних» наприкінці переймається до дядька симпатією, але залишає питання перспективи їхніх стосунків відкритим, адже дядько проявив теплі почуття до племінника тільки через його успіхи, зближення й встановлення духовного зв'язку між ними не відбулось.

Напрямом подальшого дослідження може бути встановлення інтертекстуального зв'язку роману «Улісс» Дж. Джойса з іншими романами С. Беккета і Ф. О'Брайєна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- Horuzhij, S. (2013). Kommentarij [Comments]. In J. Joyce, *Ulysses* (p. 730–924). Moscow: Inostranka, Azbuka-Attikus (in Russian)
[Хоружий, С. (2013). Комментарий. В Дж. Джойс, *Улисс* (с. 730–924). Москва: Иностранка, Азбука-Аттикус].
- McKendrick, N., & L. McDonald, J. (1975). The Family in the Odyssey and Ulysses. *The International Fiction Review*, 2(2), 143–149.
- O'Leary, J. (2006, February 02). *Father and Son in Ulysses. Essays on literary and theological themes*. Retrieved from http://josephsoleary.typepad.com/my_weblog/2006/02/father_and_son_.html
- Hopper, K. (1995). *Flann O'Brien. A Portrait of the Artist as a Young Postmodernist*. New York: Syracuse University Press.
- Walsh, R. (1969). In the name of the father and the son. Joyce's use of the mass in Ulysses. *James Joyce Quarterly*, 6(4), 321–347.
- Horuzhij, S. (2015). «Uliss» v russkom zerkale ["Ulysses" in the Russian mirror]. Moscow: Azbuka (in Russian)
[Хоружий, С. (2015). «Улисс» в русском зеркале. Москва: Азбука].
- Garin, I. (2002). *Vek Dzhojsa* [Joyce Age]. Moscow: TERRA – Knizhnyj klub (in Russian)
[Гарин, И. (2002). *Век Джойса*. Москва: ТЕРРА – Книжный клуб].
- Meletinskij, E. (2000). Pojetika mifa [The poetics of myth]. Moscow: Vostochnaja literatura (in Russian)
[Мелетинский, Е. (2000). *Поэтика мифа*. Москва: Восточная литература].
- Houppermans, S. (1996). *Beckett & La Psychanalyse & Psychoanalysis*. Amsterdam: Atlanta GA.
- Joyce, J. (2015). *Uliss* [Ulysses] (O. Terekh, O. Mokrovskyi, Trans). Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskooho (in Ukrainian)
[Джойс, Дж. (2015). *Улисс* (О. Терех, О. Мокровський, Пер.). Київ: Видавництво Жупанського].
- Beckett, S. (2016). *Murphy*. New York: Grove Press.
- Ackerley, C. (2004). *Demented Particulars. The Annotated Murphy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- O'Brien, F. (2007). *The Complete Novels*. London: Everyman's Library.